

OBRTI JUŽNODALMATINSKIH OTOKA

Kako bi čovjek preživio na otoku morao je sam sebi biti dovoljan, priskrbiti dovoljno za svoju obitelj bez ovisnosti o povezanosti s kopnom, stoga i ne čudi kako su južnodalmatinski otoci bili bogati obrtima, čiji su obrtnici – majstori i zanatlije, od povijesti do današnjih dana, svojim proizvodima opskrbljivali, kako lokalno stanovništvo otoka, tako i stanovnike susjednih otoka i kopna.

Najpoznatiji su, svakako, na Korčuli barkarijoli, graditelji drvenih brodova, zatim klesari, te maranguni - drvodjelci. Vrsni pletači mreža odlazili su sa Korčule na susjedne otoke, i znali su i po dva zimska mjeseca putovati od otoka do otoka, pletući mreže u zamjenu za ulje. Postojali su i bačvari, pletači vrša i košara s Mljeta, te vrsni graditelji fumara s Lastova, kao i mnogi drugi zanati i zanatlije koji su bili potrebni kako bi se život na otocima mogao odvijati.

Općenito se smatra kako su obrti rezervirani za muškarce, međutim na našim otocima brojne su i žene obrtnice koje zbog nekog svog tjelesnog hendikepa nisu mogle ići u polje ili na ispašu, ali i zbog želje da obogate svoj kućni budžet, unutar svoje kuće razvijale su obrte poput svilarstva i tkanja. Svilarice bi proizvodile i prodavale sirovu svilu koja se koristila za vezanje pupkovine, te omašćenu svilu za vezenje i tkanje svilenih pasova. Najpoznatije su tkalice s Lopuda koje su tkale za potrebe Primorja i Mljeta.

Tijekom vremena obrti su se mijenjali, neki su se razvijali neki padali u zaborav, no tradicija je ostala sve do danas. Umijeća narodnih majstora pronalaze svoju budućnost kroz izradu suvenira i minijature replika po uzoru na nekadašnje predmete. U tom smislu, izradio je Luka Market – Lukas iz Babinog Polja mljetski košić, kojemu je ove (2010.) godine od strane Hrvatskog saveza zadruga i Ministarstva mora, prometa i infrastrukture dodijeljena oznaka Hrvatskog otočnog proizvoda i Izvornog mljetskog suvenira. Košić je promocija starih, tradicionalnih predmeta na jedan nov način, te se dobiva funkcionalan, upotrebljiv, a opet lijep suvenir s obilježjem određenog područja.

Ovim njegovanjem i oživljavanjem starih zanata, kroz tečajeve i radionice, želimo doprinijeti originalnosti ponude suvenira južnodalmatinskih otoka, te potaknuti pojedina domaćinstva na bavljenje kućnom radinosti.

Projekt "Očuvanje tradicionalnih obrta u Dubrovačko - nerevanskoj županiji"

MLJETSKI KOŠIĆ

Kada govorimo o tradicionalnim obrtima južnodalmatinskih Kotoka, često se nepravедno zapostavlja tradicija pletenja košara na otoku Mljetu. Tradicionalni mljetski košić, autohtoni je proizvod otoka koji plijeni svojom ljepotom i jednostavnošću. Mljetski košić je okrugla košara s ručkom, izrađena od mladih prutova mrče (mirte), leprike ili divlje masline sa skromnom ukrasnom pletenicom na vrhu. Za pletenje košica nije se koristio ni alat ni konac, bile su dovoljne vrijedne i spretnе ruke koje će ga isplesti. Ipak, izrada nije bila jednostavna; prvo je bilo potrebno nabaviti prućе koje se prikupljalo zimi i krajem ljeta kada je u stablu najmanje soka, jer je takvo „suho“ prućе najdužeg trajanja. Prikupljeno prućе valjalo je očistiti i sortirati te ponekad po potrebi, ako je dugo stajalo neiskorišteno, nekoliko dana namakati u vodi ili moru kako bi bilo elastičnije i mekše. Tek tada su se vješte ruke hvatale pletenja.

Košić je bio neizostavan dio svakog mljetskog domaćinstva. U njemu se nosila hrana u polje, a iz polja se vraćao pun maslina, grožđa, raznog voća i povrća. Nosila se u njemu i hrana na blagoslov, prikle, mantala i ostali kolači na dar. Ni u ribe se nije išlo bez košica, u njega se spremala okrepа za ribare, a ribari su ga ponosni vraćali punog ulovljene ribe.

MLJETSKA VRŠA

Vrša je tradicionalna i univerzalna lovna ribarska artа kojom se stanovnici otoka Mljeta služe od davnina. U vremenima kada je posjedovanje skupocjene mreže zaista bilo rijetkost, vrša se zbog svoje ekonomičnosti koristila kao osnovni ribolovni alat koji je pomogao othraniti stanovnike otoka. Popularnosti vrše pridonijela je i činjenica da je izrađena u potpunosti od prirodnih materijala, jednostavnim i široko dostupnim alatom, a izrađena od kvalitetnog prućа somine mogla je trajati i do 20 godina uz minimalno održavanje. Prvi korak u izradi vrša bilo je prikupljanje prućа od mrče ili od somine. Prućе se bralo zimi (siječanj, veljača) i krajem ljeta (kolovoz) kada je u stablu najmanje soka jer je takvo „suho“ prućе najdužeg trajanja. Bralo se kosijeračom, a za jednu vršu bilo je potrebno nabrati oko 400 prutova.

Nabrano prućе se očisti pa sortira, odvajaju se deblji prutovi od tanjih, duži od kraćih i određuju prutovi za sastavne dijelove vrše; namet, spice, rebat i pasove. Prije pletenja prućе treba pomoćiti 3 do 4 dana u vodi ili moru kako bi bilo elastičnije i mekše za pletenje. Vrša se pleće od vrha, to jest od nameta ili trula vrše. Namet je prut kojim se počelo plesti i na njega se nastavljaju svi ostali prutovi stvarajući privid da je vrša ispletена od jednog velikog pruta koji okružuje cijelu vršu. Kada je vrša pletena izgleda kao zvono i u nju se tada upletu dva umetka koji dijele vršu na dvije kamare; veliki i mali ostrc. I ostrci se pletu od prućа i baš poput vrše imaju pas i prutove koji se na njega nameću. Često se za izradu ostrca bira najkvalitetnije prućе od somine. Vrhovi prutova koji ostanu po više pasa čine otvor koji se naziva brkovima vrše, a kroz brkove ribа ulazi u vršu. Namet vrše zatvarao se poklopcima načinjenim od busena sušenih trava, od drveta ili žice. Prije bacanja vrše u more bilo je potrebno napuniti ju mamcem ili obrumati. Za obrum se najčešće koristila živa mala ribа poput srdele, crneja, pirke ili bukve. Ribe bi se nabile na prut ražanj koji bi se umetnuo u kortu,

prostor između velikog i malog ostrca. Kako bi vrša sigurno potonula vezala bi se za nju morica, rupičasti kamen. A kako bi ribar bio siguran da će svoju vršu pronaći, obilježava ju senjom od pluta koji je za vršu vezan konopcem skandajem.

Vrše se izrađuju u nekoliko veličina; male vrše visoke su oko 1.20m, bacaju se bliže obali na dubinu od 10 do 15 pasa, u njih se najviše hvataju crneji, murine i gruji, i to od ožujka pa sve do Božića. Iz mora se salpavaju (vade) šemetom (drvom sa više kuka). Mezane vrše su visoke 1.50m, a bacaju se preko 15 pasa u dubinu i dalje od kraja, a velike vrše su visoke 2 metra, bacaju se i do

60 pasa dubine, te čak do 4 milje od kraja. U njih se hvataju gruji, murine, kijerne, zubatci, tabinje i jastozi, od ožujka do Velike Gospe. Da je vrša bila iznimno ribarsko oruđe, ili kako Mlječani kažu ribarska arta, svjedoče i barke koje su se nekada koristile za ribolov vršama.

Specijalne mljetske gondole bile su posebno dizajnirane, sa škaфом i na provi i na krmi, kako bi se vrše lakše mogle salpat iz mora i pohraniti na barci do idućeg ribolova.

MLJETSKI VEZ

Mljetski vez osnovni je dekorativni element ženske nošnje koji se vezao na oglavlju, škufigi žene, djevojačkoj počelici, a prema Novak-Franić i na samome gunju. Oglavlja su vrlo značajan dio ženske nošnje, bogata ne samo ukrasima nego i značenjima koje nose. Vezana su uz dob, status, namjenu (radna ili svečana), te stoga na vrlo uočljiv način govore o statusu žene, prigodi za koju se nose, ali i o ženinoj umješnosti vezenja. Iako se vez nalazi samo na oglavlju, pridonosi kreativnom nadopunjavanju i isticanju posebnosti mljetskog ruha.

Karakterističan i jedinstven vez škufige izvezen je svilom dobivenom od dudovih svilaca koje su žene na otoku, kao i u Konavlima, same uzgajale i proizvodile. Kada je DEŠA krenula u potragu za vezom na otoku Mljetu, i kada je konačno pronađen, bilo ga je gotovo nemoguće rekonstruirati. Naime, svaka ga je žena vezla po vlastitom predlošku, pa je svaka škufigica bila različita, no motivi su uvijek bili floralni ili zoomorfni. Na temelju stare škufige pronađene u jednoj od zaboravljenih mljetskih škrinja, članice DEŠE izradile su istovjetna pokrivala za glavu.

Specifičnost mljetskog veza je u tome što je čitav vez popunjen, te nema praznih ploha. Prevladava samo jedan motiv kod kojeg je vrlo važan raspored grana s cvijetom, žabica, poma i listića. Podloga se veze uglavnom crvenom, a motivi na njoj žutom i zelenom bojom.

TKANJE

Početak dalekog 15. stoljeća grad Dubrovnik doživljava procvat tkalačkog obrta. Iz skromnih manufakturna narasla su prava tkalačka poduzeća, u kojima su se radnici specijalizirali za pojedine tkalačke radnje. Pored uobičajene proizvodnje objedinjene imenom *ars lane* (tkanja, stupanja i maštenja sukna), u drugoj polovici stoljeća razvio se i svilarski obrt, *ars sete*. Blistavi period dubrovačke manufakture počeo je opadati u sedamdesetim godinama 15. st., i u tim se prilikama povećalo značenje manje savršene, poluprofesionalne proizvodnje tkanja na otoku Lopudu. Lopud je bio nadaleko poznat po svom tkalačkom rukotvorstvu koje je podmirivalo potrebe cijelog dubrovačkog primorja i susjednih otoka. Na samom otoku je nekada bilo i do 90 tkalačkih stanova, a pojedina domaćinstva su ih brojala i po nekoliko. Tokom godine lopudskim je tkalicama tkanje bilo usputni posao, posvetile bi mu se nakon obavljenog posla u polju i oko kuće (nakon posla na baštini), jedino bi se zimi neprestano radilo uz tkalački stan. Tkalice bi tkala po narudžbi, dobivala je gotovu vunu, već očišćenu i opredenu, često već namotanu u klupka. Tkalice bi počele s učenjem zanata u 16-oj ili 17-oj godini, i to kod majke, rodice ili kod tkalice – susjede koju bi zauzvrat djevojka poslušala (pomogla oko poslova) u domaćinstvu. Učenje zanata trajalo bi do 8 mjeseci, nakon kojih bi djevojka bila osposobljena za samostalan rad na tkalačkom stanu.

Pedesetih godina 20. st. Olga Oštrić provela je obimno istraživanje o tkanju na otoku Lopudu, tijekom kojeg je zabilježila da su tkalice radile samo za potrebe susjednog Primorja i otoka Mljeta; izrađivale su vunene i miješane (vuneno – pamučne) tkanine za odjeću ili za prostirke. Prema materijalu, lopudska se tkanja mogu podijeliti na četiri grupe: sukno koje je tkano vunom po vuni od kojeg su se izrađivale kotule, kamižoti, linculi i pokrivači, zatim miješana tkanja kod kojih je osnova pamuk a poutka je od vune i koja su služila za izradu muške i ženske odjeće, prava bumbačna (pamučna) prtena tkanja potrebna za izradu donjeg rublja i ponjava te svilena tkanja koja su se redovito izrađivala od domaće svile žučkasto – bijele ili potpuno bijele boje. Od takvih tkanja izrađivali su se svileni ubručići koje djevojke vežu oko vrata ili prebacuju preko ramena.

Tkalo se i na drugim otocima, primjerice Mljetu (Mljećanke su same tkale sukno za gunj), međutim njihova skromna proizvodnja nije mogla namiriti sve potrebe, osobito ako se djevojci spremao miraz i tada bi lopudska tkalica svojim radom pomogla da se sve zgotovi na vrijeme. Pored ruha i materijala za izradu posteljine, lopudsko tkanje koristilo se i u gospodarstvene svrhe. Od pamučnog tkanja proizvodila se i tela za jedra čiji su ostaci služili i za popravak cipela, pravljene ležaljki i drugog. Čuvene lopudske tkalice zauzele su svoje mjesto i u književnosti, tako im je i dječja spisateljica Nada Iveljić odala priznanje u priči Najljepši san tkalje Mare.

Nositelj projekta:

DEŠA - Dubrovnik

Frana Supila 8, 20 000 Dubrovnik

tel: +38520 420 145, fax: +38520 411 033

e-mail: desa@du.t-com.hr

Autrice letka:

Romana Hansal

Ivana Galetić

Projekt financiraju:

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo

Ministarstvo vanjskih poslova Italije

Regija Marche